

**ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
ДИТЯЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ**

ЗАГАДКИ ІСТОРІЇ

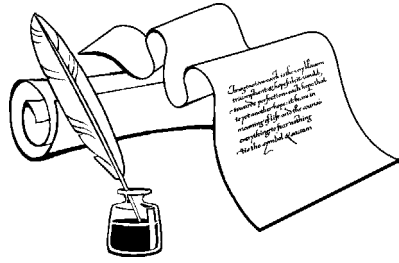
Для дітей середнього шкільного віку

**ЛЕГЕНДА ПРО АТЛАНТИДУ
НАЙДАВНІША ПИСЕМНІСТЬ
ХАЗАРСЬКІ ЗАГАДКИ**

**КИМ БУВ РЮРИК
СКАРБИ ТАМПЛІЄРІВ
ВЕЛИКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ
ГРА РОЗУМУ**

Харків
«Фоліо»
2013

Вступ

Чи замислювалися ви, скільки таємниць і загадок існує поруч із нами в повсякденному житті? Звичайно, в певному віці найпекучіше питання формулюється таким чином: «Чому вітер віє?» Але що дорослішою стає людина, яка пізнає світ, то складнішими стають питання, відповіді на які вона шукає.

Найдивніше, що велику кількість таємниць зберігає історія — наука, яка повинна сягати до джерел наших знань про минуле народів, які населяють Землю, про минуле нашої країни. Здавалося б, уже стільки всього написано в численних книжках з історії, стільки вчених-істориків працюють в архівах та музеях, щоб відшукати те, що потім потрапить до їхніх книжок. Та ба! Цих таємниць залишається сила-силенна, і що більше ми намагаємося їх розкрити, то більше усвідомлюємо, що одна загадка породжує другу, друга — третю і так до безкінечності.

Звідки ж беруться історичні таємниці та загадки? Дуже часто для досліджування того чи іншого явища або якоїсь події просто бракує джерел — вони могли не зберегтися через давнину, а могли бути й навмисне замулені (звичайно, не як джерела знань для майбутніх поколінь, а як свідчення подій, пам'ятати про які сучасники не бажали з різних причин, пригадайте, наприклад, фараона Ехнатона). Часто люди навмисне чи випадково перекручували справжні події чи долі певних історичних осіб до невпізнання — таким чином створювалися міфи, які протягом століть існували не лише у сві-

домості тисяч людей, але й кочували з однієї книги до іншої, потрапляли в підручники і отримували статус абсолютної істини.

А може, це й добре? Може, квітчастий, захоплюючий або страхітливий міф кращий за реальні знання? Може, так просто спокійніше — жити в полоні вигаданих подій та характеристик і не знати правди, адже вона не завжди приємна? Єдине безперечно — будь-яке спотворення реальності призводить до недостатнього розуміння історії, яка набагато яскравіша й цікавіша за будь-яку вигадку. Треба також розуміти, що міф часто є засобом маніпуляції свідомістю людей, а це буває просто небезпечним для життя та здоров'я не тільки людини, але і всього суспільства (знову нагадаємо читачеві події минулого — нацистська пропаганда в Німеччині).

Як же боротися з перекручуванням історії? Звичайно, треба ретельно вивчати всі можливі джерела, застосовувати різноманітні методи історичного дослідження, навіть такі неоднозначні й суперечливі, як створення альтернативної картини розвитку тих чи інших подій. Але найголовніше, на наш погляд, мати сумніви і ставити запитання.

У цій книзі читач знайде чимало цікавих розповідей про загадкові історичні події, долі цікавих людей. Звичайно, своє завдання ми бачили не в тому, щоб поставити крапку й сказати: «Таємницю розгадано!» Ми прагнули показати, що можливості для пошуку істини необмежені, а читача хотіли запросити з собою в мандри лабіринтами історії.

Книга побудована за тематично-хронологічним принципом, що дасть можливість читачеві не лише відкрити для себе багато нового, але й систематизувати свої знання і збагатити своє уявлення про ту чи іншу епоху або постать.

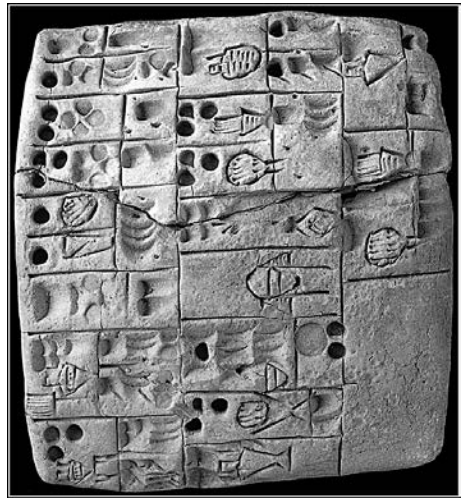

Найдавніша у світі?

Месопотамія* — так у давнину називали землі, розташовані між Тигром і Євфратом. Дві тисячі років тому тут говорили арамейською. Ще дві тисячі років тому, тобто за дві тисячі років до нашої ери, в Межиріччі панувала мова аккадців. А якщо ми поглибимося у часі ще далі, то знайдемо, що близько п'яти тисячоліть тому тут говорили шумерською. І не тільки говорили, але й писали. До нас дійшла велика кількість «глиняних книг» — обпалених глиняних табличок, вкритих письмовими знаками.

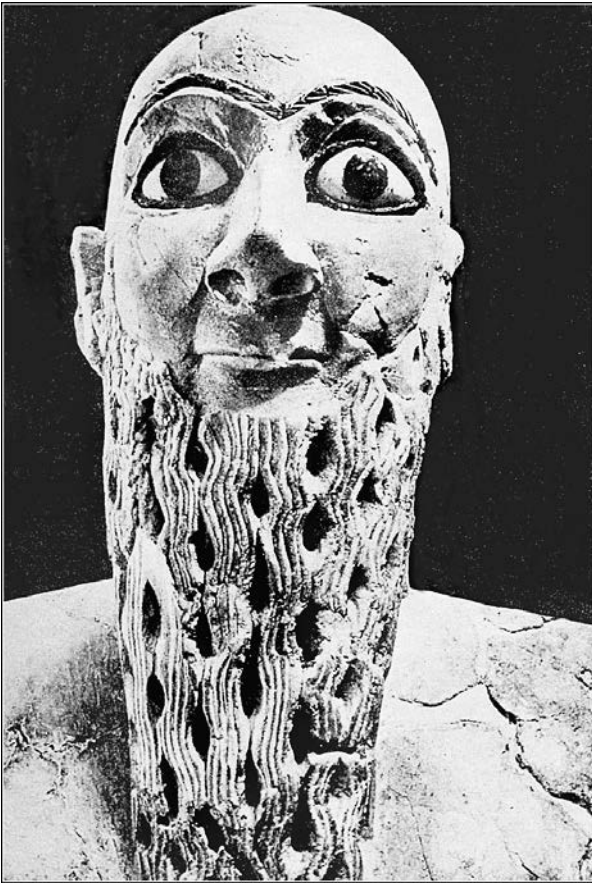
Фахівці від самого початку розрізняли в шумерській писемності два її види — первісне ідеографічне письмо і створений на його основі клинопис. Саме клинописом написаний великий епос, пісня про героя Гільгамеша, який вирушив на пошуки вічного життя.

Перехід до клинопису почався приблизно на початку III тисячоліття до на-

Клинопис

*У перекладі з грецької ця назва означає Межиріччя. Інша назва цієї ж місцевості — Дворіччя — також несе в собі згадку про могутні ріки, що колись сповнювали цей край життям.

Статуя шумерського царя

Шумерські скульптори зображували на своїх витворах гігантські очі та вуха, підкреслюючи таким чином розум та проникливість. Шумерською мовою *gestu-sum-a* — «вухом наділеним» — означало мудрий, глибокодумний.

кращі досягнення якої вони успадкували, у тому числі і писемність, пристосувавши її до власної мови. Таким чином, учені дійшли висновку, що цивілізація Дворіччя зобов'язана своїм походженням не шумерам, а їхнім попередникам — протошумерам. А оскільки протошумери, тобто ті, що були тут до шумерів, говорили іншою, не шумерською мовою, то було взято й іншу назву творців найдавнішої цивілізації Месопотамії. За назвою пагорба Ель-Убайд, де вперше була виявлена

шої ери, а завершився остаточно в епоху династії Ура, в середині II тисячоліття до нашої ери, тобто 4,5 тисячі років тому. І коли щодо походження клинопису у фахівців не було особливих сумнівів, то щодо походження первісного письма вони зайшли в глухий кут і знайти відповідь не змогли. Чому?

Дослідження останніх років — археологічні, лінгвістичні, антропологічні — показали, що не шумери були аборигенами Дворіччя. Вони прийшли на цю землю і побачили тут не дикі племена, а вже сформовану, високорозвинену цивілізацію,

ця цивілізація, їх назвали «убаїдцями». І тепер, говорячи про найдавнішу систему письма, що існувала в Дворіччі-Месопотамії ще до появи там шумерів, можна вживати термін «протошумерська» чи «убаїдська».

Але убаїдці також є прибулим плем'ям, і їхнє походження дотепер залишається загадковим. Люди убаїдської культури якимось відразу і несподівано освоюють родючі землі низов'їв Тигру і Євфрату, засновують тут перші селища, що пізніше стануть знаменитими шумерськими містами. Ці прибульці з'являються перед нами від самого початку як носії високорозвиненої культури, і в цьому розумінні убаїдці були першими на цій землі, позаяк до них тут існувала дуже примітивна культура епохи каменю.

Таким чином, не в Месопотамії, а в іншому місці треба шукати джерела убаїдського письма і якийсь ще давніше протописьмо. Від цього протописьма відокремилосся письмо убаїдців, коли вони прийшли з якогось «центру Х» на південь Месопотамії. Це ж протописьмо дало початок протоіндійському і протоеламському письму. Крім трьох найвідоміших цивілізацій Давнього Сходу — Дворіччя, долини Нілу (Єгипет) і Індостану, існувала ще одна, не менш давня, але не така відома — еламська. Про Елам знають дуже мало, а тим часом тут (еламіти жили в гірських областях Ірану) були розкопані давні міста, знайдені предмети високого мистецтва, виявлені письмена, що дотепер ще не розшифровані. Еламська культура має багато рис, спільних з убаїдською (протошумерською) і протоіндійською культурами, а найдавніші письмена Еламу, Дворіччя та Індостану дуже схожі між собою.

Час існування трьох гілок писемності — убаїдської, протоеламської і протоіндійської — відділений від нас проміжком у 4—5,5 тисяч років. Цікаво, що до цієї ж епохи належить і виникнення єгипетської писемності і цивілізації в долині Нілу. Цілком можливо, що крім трьох основних, які ми згадали вже, відгалужень, протописьмо дало ще одну «бічну» галузь — давньоєгипетську.

Але де розташовувався цей «центр Х» — колиска протописьма? Припущень щодо цього дуже багато: Кавказ, Алтай, Ін-

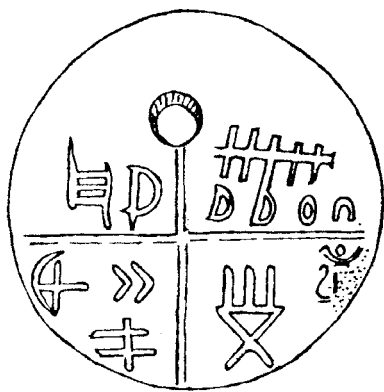
достан і т. ін. Але жодна з цих «адрес» не дістала загального визнання через відсутність незаперечних доказів. От коли б пощастило знайти пам'ятки письма більш давні, ніж письмена Дворіччя, і водночас чимось схожі на них, тоді питання про прабатьківщину убаїдців і «центр X» розв'язалося б само собою.

Три маленькі глиняні таблички, вкриті малюнками і геометричними знаками, напрочуд схожі на знаки писемності Дворіччя, були виявлені під час розкопок у давньому культово-релігійному об'єкті поблизу селища Тертерія, позначеного навіть не на всіх картах Румунії.

Поталанило цього разу археологові Н. Власу. Таке трапляється раз на сто років, і багато газет світу того 1961 року повідомили про сенсаційну знахідку румунського археолога: адже знайдені таблички були майже на 1000 років старші за «шумерські».

Радіовуглецевий метод допоміг визначити вік табличок — їм було понад 6500 років, що відповідало ранньому етапу культури Вінча — Вінча-Турдаш.

Про існування в Подунав'ї цієї культури, яку відкрив ще в 30-ті роки минулого століття югославський археолог

Табличка з Тертерії